

Važnost stilova odlučivanja za planiranje karijere učenika srednjih škola

ANDREJA BUBIĆ*

Filozofski fakultet u Splitu
Sveučilište u Splitu
Split, Hrvatska

Izvorni znanstveni rad

UDK: 316.628:373.4

doi: 10.3935/rsp.v23i2.1298

Primljeno: travanj 2015.

KATARINA KRILE

Hrvatski zavod za zapošljavanje
Područni ured Dubrovnik
Dubrovnik, Hrvatska

Napuštanje srednje škole zbog prelaska na studij ili tržište rada predstavlja važnu obrazovnu i profesionalnu tranziciju u životu svakog pojedinca. Pritom na odluke koje učenici donose u ovom razdoblju utječu brojne osobne karakteristike koje, među ostalima, uključuju stilove odlučivanja te uvjerenja o vlastitim sposobnostima i mogućnostima. U provedenom istraživanju u kojem je sudjelovao 361 učenik završnih razreda srednjih škola ispitana je stoga važnost ovih osobina za donošenje odluka o budućem studiju ili zapošljavanju. Pritom je cilj istraživanja bio odrediti doprinose stilova odlučivanja, odnosno sklonosti maksimiziranju i usmjerenosti prema budućnosti, kao i dvaju oblika uvjerenja o vlastitim sposobnostima koji uključuju percipiranu akademsku kontrolu te samoeфикаsnost u odlučivanju o karijeri, za optimizam vezan uz budući profesionalni život adolescenata. Dobiveni rezultati pokazali su kako stilovi odlučivanja i ispitani oblici samoeфикаsnosti predstavljaju statistički značajne prediktore optimizma vezanog uz karijeru. Uz to, samoeфикаsnost u odlučivanju o karijeri izdvojena je kao medijator povezanosti maksimiziranja, usmjerenosti prema budućnosti te percipirane akademske kontrole s optimizmom vezanim uz karijeru. Ovi rezultati nadopunjuju prethodna saznanja vezana uz utjecaj stilova odlučivanja na profesionalna ponašanja te stoga mogu biti značajni za razvoj budućih programa profesionalnog savjetovanja.

Ključne riječi: maksimiziranje, optimizam vezan uz karijeru, percipirana akademska kontrola, samoeфикаsnost u odlučivanju o karijeri, usmjerenost prema budućnosti.

* Andreja Bubić, Sveučilište u Splitu / University of Split, Filozofski fakultet u Splitu / Faculty of Humanities and Social Sciences, Sinjska 2, 21000 Split, Hrvatska / Croatia, abubic@ffst.hr

UVOD

Odabir profesionalnog usmjerenja i razvoj karijere predstavljaju vrlo zahtjevne zadatke s kojima se tijekom života susreće gotovo svaki pojedinac. Oni pritom zahtijevaju cjeloživotna promišljanja o mogućim i prikladnim oblicima obrazovanja i zapošljavanja te kontinuirano vrednovanje jednom donesenih profesionalnih odluka (Baruch, 2004.; Super, 1980.). Pritom tijekom života dolazi do brojnih promjena u načinima prosuđivanja i odlučivanja o mogućim karijerama pa tako djeca često maštaju o zamišljenim, spolno-specifičnim te poslovima koje obavljaju njihovi roditelji ili druge bliske osobe, dok u razdoblju adolescencije promišljanja o karijeri postaju značajno zrelija i realističnija (Auger, Blackhurst i Wahl, 2005.; Ginzberg, 1972.; Gottfredson, 1981.; Hartung, Porfeli i Vondracek, 2005.; Helwig, 1998.; Seligman, 1988.; Trice, Hughes, Odom, Woods i McClellan, 1995.). Ovakvo je sazrijevanje pritom nužno jer adolescenti polako trebaju ući u svijet odraslih u kojem će uskoro trebati dokazati svoje kompetencije i prednosti potrebne za postizanje profesionalnog uspjeha (Havighurst, 1972.; Parker, Summerfeldt, Hogan i Majeski, 2004.).

TEORIJSKE OSNOVE

Među brojnim osobnim karakteristikama koje utječu na proces donošenja svih, pa tako i odluka o karijeri, naročito je važan način na koji pojedinci doživljaju sebe i svoje sposobnosti, odnosno njihova samoeфикаsnost. Naime, brojna su prethodna istraživanja pokazala kako samoeфикаsnost predstavlja važnu odrednicu našeg djelovanja koja utječe na to koja ćemo ponašanja odabirati, a koja izbjegavati te kako ćemo pristupati različitim situacijama (Bandura, 1989., 1993., 2006.; Bandura, Adams i Beyer, 1977.). Samoeфикаsnost tako utje-

če na, primjerice, odabir ciljeva, ulaganje truda, ustrajnost u rješavanju problema te uspjeh u različitim aktivnostima (Bandura, 1986.; Schunk, 1991.; Schunk, Pintrich i Meece, 2008.). Iako se samoeфикаsnost pritom može promatrati na općenitoj razini, radi se o osobini koja je karakteristična za zadatke te je stoga uobičajeno procjenjivati ju u kontekstu specifičnih područja (Bandura, 1986.; Betz, 2007.; Chen, Gully, Whiteman i Kilcullen, 2000.). Među njima, važnost samoeфикаsnosti prepoznata je i u području profesionalne procjene i savjetovanja, i to prvenstveno zahvaljujući tzv. socijalno-kognitivnoj teoriji karijera (Hackett i Betz, 1981.; Lent, Brown i Hackett, 1994.) koja je utemeljena na općem socijalno-kognitivnom modelu (Bandura, 1986.). Središnji konstrukt socijalno-kognitivne teorije karijera pritom predstavlja osobna aktivnost pojedinca koja je određena njihovom samoeфикасношću u odlučivanju o karijeri, kao i očekivanjima vezanim uz budući profesionalni razvoj (Lent i Brown, 2006.; Lent i sur., 1994.; Lent, Brown i Hackett, 2002.). Pritom samoeфикаsnost u odlučivanju o karijeri odražava dinamički set uvjerenja pojedinaca o svojim sposobnostima obavljanja zadataka potrebnih za uspješan razvoj karijere koja snažno utječu na postavljanje profesionalnih ciljeva i ulaganje napora u njihovo postizanje (Bandura, 1986.; Lent i Brown, 2006.). Iako je samoeфикаsnost u odlučivanju o karijeri konstrukt koji se vezuje uz donošenje profesionalnih odluka, moguće je sugerirati da je ona povezana s razmišljanjima pojedinaca o svojim sposobnostima u srodnom, akademskom području, odnosno percipiranom akademskom kontrolom koja odražava njihova uvjerenja o tome posjeduju li osobine važne za uspješno obavljanje školskih zadataka i postizanje željenog školskog uspjeha (Perry, 1991.; Perry, Hladkyj, Pekrun i Pelletier, 2001.). Naime, prethod-

na istraživanja pokazala su međuovisnost samoefikasnosti u odlučivanju o karijeri i drugih oblika samoefikasnosti, kao i usku povezanost obrazovnog i sustava rada (Betz i Klein, 1996.; Brown i Lent, 2006.; Lent i Brown, 2006.; Lent i sur., 1994.; Lent, Brown i Larkin, 1986.).

Uz samoefikasnost, na odlučivanje o karijeri utječu brojne druge individualne karakteristike koje uključuju, primjerice, sposobnosti i interese, osobine ličnosti, emocije, vrijednosti i druge (Borchert, 2002.; Brown, 2002.; Roe i Lunneborg, 1990.; Šverko i Babarović, 2006.; Šverko, Babarović i Šverko, 2007.). Osim njih, prethodna istraživanja pokazala su kako na odlučivanje o karijeri utječu i stilovi odlučivanja, odnosno načini na koji pojedinci uobičajeno doživljavaju različite situacije, prikupljaju i obrađuju informacije te na temelju njih donose odluke (Appelt, Milch, Handgraaf i Weber, 2011.; Harren, 1979.). U primijenjenom području organizacijske psihologije, stilovi odlučivanja o karijeri definirani su kao načini na koje pojedinci prikupljaju, opažaju i obrađuju informacije prilikom odabira profesionalnih mogućnosti (Phillips i Pazienza, 1988.). Oni stoga odražavaju sklonost pojedinaca da reagiraju na određeni način kada se nađu u različitim vrstama situacija, a koja se temelji na njihovim prethodnim iskustvima i navikama (Scott i Bruce, 1995.). Prethodna istraživanja u području odlučivanja o karijeri ukazala su na važnost različitih stilova odlučivanja, primjerice, sklonosti racionalnom ili intuitivnom prosuđivanju, sklonosti emocionalnom odlučivanju te složenijih profila prosuđivanja za donošenje odluka o karijeri (Gati, Landman, Davidovitch, Asulin-Peretz i Gadassi, 2010.; Germeijs, Luyckx, Notelaers, Goossens i Verschueren, 2012.; Harren, 1979.; Johnson, 1978.; Leach i Patall, 2013.; Mau, 1995.; Taber, 2013.; Walsh, 1987.).

Osim stilova odlučivanja koji se izravno odnose na specifičnosti donošenja odluka o karijeri, moguće je pretpostaviti da će i neke općenitije sklonosti pri prosuđivanju i odlučivanju utjecati na profesionalne odluke i ponašanja pojedinaca. Među njima, maksimiziranje predstavlja stil koji može snažno utjecati na proces odabira, kao i objektivnu kvalitetu te subjektivno vrednovanje različitih vrsta donesenih odluka (Schwartz i sur., 2002.; Simon, 1955.). Naime, pojedinci skloni maksimiziranju u pravilu teže donošenju idealnih, najboljih mogućih odluka, po čemu se razlikuju od drugih koji lakše prihvaćaju kompromise te se zadovoljavaju »dovoljno dobrim« odlukama utemeljenim na manje ambicioznim kriterijima (Dar-Nimrod, Rawn, Lehman i Schwartz, 2009.; Iyengar, Wells i Schwartz, 2006.; Schwartz i sur., 2002.). Prethodna istraživanja pokazala su kako maksimiziranje utječe na zadovoljstvo pojedinaca njihovim odabranim studijskim programima (Bubić, 2014.; Dahling i Thompson, 2013.; Leach i Patall, 2013.) te je povezano i s drugim oblicima prosudbi u obrazovnom i profesionalnom kontekstu (Dahling i Thompson, 2013.; Paivandy, Bullock, Reardon i Kelly, 2008.). Slično kao maksimiziranje, i usmjerenost pojedinaca prema budućnosti može biti važna u kontekstu donošenja profesionalnih odluka. Naime, prethodna istraživanja pokazala su kako je spremnost pojedinca da žrtvuje trenutne želje i prohtjeve kako bi u budućnosti postigao značajnije pozitivne ishode povezana s brojem poželjnim ponašanjima u različitim kontekstima (Joireman, Balliet, Sprott, Spangenberg i Schultz, 2008.; Joireman, Lasane, Bennett, Richards i Solaimani, 2001.; Moore i Dahlen, 2008.; Strathman, Boninger, Gleicher i Baker, 1994.; Strathman i Joireman, 2005.). Uz to, prethodni nalazi upućuju na važnost usmjerenosti prema budućnosti za motivaciju i samoregulaciju u obra-

zovnom kontekstu jer učenici orijentirani prema budućnosti lakše odgađaju zadovoljavanje trenutnih prohtjeva i više ustraju u započetim aktivnostima (Bembenuddy i Karabenick, 2004.; Husman i Lens, 1999.; Joireman i sur., 2008.; Malka i Covington, 2005.; McInerney, 2004.; Taber, 2013.).

Ukupno, rezultati brojnih prethodnih istraživanja upućuju na važnost stilova odlučivanja i samoefikasnosti u različitim oblicima profesionalnih odluka i ponašanja, i to kod gotovo svih dobnih skupina ljudi. Među njima, posebnu pažnju treba posvetiti adolescentima, odnosno srednjoškolicima koji odlučuju hoće li nakon srednje škole upisati fakultet ili se uključiti u tržište rada te u kolikoj su mjeri optimistični u tom procesu. Doživljaje i ponašanja ove populacije važno je detaljnije razumjeti zbog objektivne važnosti tranzicije kroz koju prolaze, kao i činjenice da učenici subjektivno doživljavaju vrijeme u kojem biraju fakultet i posao kao vrlo važno, složeno i stresno životno razdoblje (Brooks i DuBois, 1995.; Cutrona, 1982.; Gall, Evans i Bellerose, 2000.; Galotti, 1999.). Pritom je naročito važan njihov optimizam vezan uz karijeru jer je odavno prepoznato kako postavljanje očekivanja snažno utječe na motivaciju pojedinaca, kao i općenitije obrasce ljudskog razmišljanja i ponašanja (Bandura, 1977.; Hall i Fong, 2007.; Maddux, 1999.; Scheier i Carver, 1992.; Taylor i Brown, 1994.). Kao što je ranije spomenuto, prema socijalno-kognitivnoj teoriji karijera, očekivanja o ishodima, odnosno posljedicama odabranih ponašanja predstavljaju jednu od ključnih odrednica profesionalnih ponašanja pojedinca (Lent i sur., 2002., 1986.). U skladu s tim, prethodna istraživanja pokazala su kako je postavljanje pozitivnih očekivanja vezano uz ulaganje više truda i energije u započete aktivnosti, kao i bolje ishode prilikom rješavanja različitih zadataka (Oettingen i Mayer, 2002.).

CILJEVI I HIPOTEZE PROVEDENOG ISTRAŽIVANJA

U provedenom istraživanju ispitana su neka temeljna promišljanja adolescenata o mogućnostima koje im se nude nakon završetka srednje škole, odnosno o upisu na fakultet ili prelasku u svijet rada. Pritom je glavni cilj istraživanja bio utvrditi važnost percipirane akademske kontrole i samoefikasnosti u odlučivanju o karijeri te dva stila odlučivanja, maksimiziranja i usmjerenosti prema budućnosti, za način na koji srednjoškolci u tom razdoblju donose odluke o karijeri i njihov optimizam vezan uz karijeru. Spomenuti optimizam pritom predstavlja specifičan oblik očekivanja učenika koji je vezan uz budući profesionalni razvoj u kontekstu odlučivanja o budućim fakultetima i poslovima.

Prilikom provedbe istraživanja pretpostavilo se da će snažnija usmjerenost prema budućnosti, kao i viši osobni standardi osoba sklonih maksimiziranju (Schwartz i sur., 2002.), biti povezani s višim razinama percipirane akademske kontrole i samoefikasnosti u odlučivanju o karijeri. Uz to, postavljena je hipoteza da će sve spomenute varijable biti izdvojene kao statistički značajni prediktori učeničkog optimizma vezanog uz karijeru. Na kraju, u skladu s prethodnim istraživanjima koja pokazuju posredujući utjecaj samoefikasnosti u različitim kontekstima (Bandura, 1989.; Bandura i sur., 1977.), pretpostavljeno je da će provedenim istraživanjem biti pokazana i medijatorna uloga samoefikasnosti u odlučivanju o karijeri u povezanosti maksimiziranja, usmjerenosti prema budućnosti i percipirane akademske kontrole s optimizmom vezanim uz karijeru.

METODA

Postupak i uzorak

Istraživanje je provedeno u četiri srednje škole u Dubrovniku gdje su učenici na satu razredne zajednice u prvoj polovini završnog polugodišta srednje škole zajedno popunjavali upitnike. Sudjelovanje u istraživanju bilo je dobrovoljno i anonimno. Sudionicima je na početku kratko objašnjen postupak i svrha istraživanja, nakon čega su zamoljeni za suradnju i iskrenost u odgovaranju. Popunjavanje upitnika trajalo je u prosjeku 20 minuta.

U istraživanju je sudjelovao 361 učenik završnog razreda srednje škole, pri čemu je 96 učenika (26,6 %) pohađalo gimnaziju, a ostalih 264 (73,1 %) jednu od tri strukovne škole uključene u istraživanje (medicinsku, turističku i ekonomsku). Među sudionicima bilo je 125 (34,6 %) učenika i 236 (65,4 %) učenica.

Instrumenti

Na početku, sudionici su unutar Upitnika općih podataka naveli svoj spol, pohađanu školu, školski uspjeh (prosjek ocjena u prethodnoj školskoj godini) te odgovorili na pitanja o broju i vrsti različitih mogućnosti koje žele realizirati nakon srednje škole. Također, učenici koji su odgovorili da nakon srednje škole žele upisati fakultet ili potražiti posao naveli su glavne motive zbog kojih to žele napraviti. Osim Upitnika općih podataka, u istraživanju su korišteni sljedeći instrumenti: Skala sklonosti maksimiziranju (Diab, Gillespie i Highhouse, 2008.), Skala usmjerenosti prema budućnosti (Strathman, Gleicher, Boninger i Edwards, 1994.), Skala percipirane akademske kontrole (Perry i sur., 2001.), Skala samoeфикаsnosti u odlučivanju o karijeri (Betz, Klein i Taylor, 1996.; Taylor i Betz, 1983.) te za ovo istraživanje pripremljena Skala optimizma vezanog uz karijeru.

Skala sklonosti maksimiziranju (Maximizing tendency scale; Diab i sur., 2008.) je instrument kojim se mjeri sklonost maksimiziranju, odnosno donošenju najboljih mogućih odluka koja se često veže uz ulaganje velikog truda u odlučivanje te nesklonost kompromisima. Skala se sastoji od 9 čestica (npr. *Bez obzira što radim, uvijek postavljam najviše standarde za sebe*) koje su sudionici procjenjivali na skali od 5 stupnjeva (1 – uopće se ne slažem; 5 – u potpunosti se slažem).

Skala usmjerenosti prema budućnosti predstavlja subskalu Skale razmatranja budućih posljedica (Consideration of future consequences scale; Strathman i sur., 1994.b), instrumenta za procjenu sklonosti pojedinaca da se usmjeravaju na kratkoročne ili dugoročne posljedice svojih odluka. Cjelokupna Skala razmatranja budućih posljedica sastoji se od 12 čestica, pri čemu je zadatak sudionika da na skali od 5 stupnjeva (1 – uopće se ne odnosi na mene; 5 – u potpunosti se odnosi na mene) procijene u kolikoj se mjeri svaka tvrdnja odnosi na njih. U skladu s prethodnim istraživanjima koja su pokazala dvofaktorsku strukturu ove skale od kojih jedan održava usmjerenost na sadašnjost, a drugi na budućnost (Joireman i sur., 2008.), u provedenom istraživanju korištena je samo Skala usmjerenosti prema budućnosti sastavljena od 5 čestica (npr. *Voljan/a sam žrtvovati trenutno zadovoljstvo ili dobrobit kako bih postigao/la neke buduće ishode*).

Skala percipirane akademske kontrole (Perceived academic control scale; Perry i sur., 2001.; Sorić i Burić, 2010.) predstavlja instrument za mjerenje percipirane akademske kontrole koja odražava učenička uvjerenja o tome posjeduju li određene osobine, npr. inteligenciju, učinkovite kognitivne strategije, društvene vještine ili druge osobine, koje mogu pridonijeti njihovoj školskoj izvedbi. Sastoji se od 8 čestica

(npr. *Što se više trudim, to sam bolji/bolja u školi*), pri čemu je zadatak sudionika bio da na skali od pet stupnjeva (1 – uopće se ne slažem; 5 – potpuno se slažem) procijene stupanj slaganja sa svakom iznesenom tvrdnjom.

Skala samoefikasnosti u odlučivanju o karijeri (Career decision self-efficacy scale; Mind Garden, Inc.; Betz i sur., 1996.; Taylor i Betz, 1983.) instrument je koji mjeri uvjerenja pojedinca o vlastitoj sposobnosti obavljanja zadataka nužnih za uspješno upravljanje karijerom. U provedenom istraživanju korištena je kraća verzija ovog instrumenta sastavljena od 25 tvrdnji. Prilikom popunjavanja skale učenici su procjenjivali koliko su sposobni obaviti nekolicinu zadataka vezanih uz karijeru (npr. *Koliko ste sigurni da biste mogli odabrati studij ili karijeru koja odgovara Vašim interesima?*) koristeći skalu od pet stupnjeva (1 – uopće nisam siguran; 5 – potpuno sam siguran). Ovaj je instrument korišten kao opća mjera samoefikasnosti u odlučivanju o karijeri, što je u skladu s rezultatima prethodnih istraživanja koji upućuju na zaključak da skala nije kulturalno invarijantna te da se može koristiti kao mjera generalizirane samoefikasnosti u odlučivanju u karijeri (Creed, Patton i Watson, 2002.; Hampton, 2006.; Watson, Brand, Stead i Ellis, 2001.), kao i s rezultatima konfirmatorne analize kojom je ispitano slaganje prikupljenih

podataka s jednofaktorskim modelom ove skale. Prilikom procjene slaganja korišteno je više različitih indeksa koji uključuju vrijednosti hi-kvadrat testa i hi-kvadrat testa korigiranog za stupnjeve slobode, indeks najboljeg pristajanja (GFI), indeks komparativnog pristajanja (CFI), korijen iz prosječne kvadrirane pogreške aproksimacije (RMSEA) te standardizirani korijen iz kvadriranih reziduala (SRMR) (Byrne, 2001.; Hu i Bentler, 1999.; Schreiber, Nora, Stage, Barlow i King, 2006.), a dobiveni rezultati pokazali su zadovoljavajuće slaganje s teorijski pretpostavljenom strukturom ovog instrumenta ($\chi^2(275) = 730,1$, $p < 0,01$; $\chi^2/df = 2,7$; CFI = 0,9; GFI = 0,9, RMSEA = 0,07; SRMR = 0,06).

Skala optimizma vezanog uz karijeru predstavlja instrument koji je pripremljen za potrebe provedenog istraživanja. Ovom se skalom procjenjuje jedan oblik profesionalnih očekivanja, odnosno optimizam učenika da će biti uspješni na svojim budućim fakultetima ili poslovima. Instrument se sastoji od 5 čestica (npr. *Mislim da ću biti uspješan/a na fakultetu ili u budućem poslu*) koje su sudionici procijenili na skali od 5 stupnjeva (1 – uopće se ne slažem; 5 – u potpunosti se slažem).

U tablici 1. prikazane su mjerne karakteristike svih instrumenata korištenih u istraživanju.

Tablica 1.
Mjerne karakteristike instrumenata korištenih u istraživanju

Varijabla	M	SD	Min	Max	Cronbachov α koeficijent
Maksimiziranje	32,51	5,47	9	45	0,771
Usmjerenost prema budućnosti	17,99	3,55	5	25	0,777
Percipirana akademska kontrola	29,38	5,29	13	40	0,715
Samoefikasnost u odlučivanju o karijeri	89,25	14,90	25	125	0,918
Optimizam vezan uz karijeru	19,12	3,77	5	25	0,826

REZULTATI

Podaci su obrađeni uz pomoć računalnog paketa *STATISTICA II* (StatSoft, Inc.) za statističku obradu podataka. Nakon provedbe temeljne deskriptivne statističke analize, pomoću t-testova za nezavisne uzorke uspoređene su karakteristike sudionika koji su naveli različite motive za upis studija ili odabir posla, kao i razmatranje manjeg ili većeg broja različitih mogućnosti, s obzirom na ispitane zavisne varijable koje uključuju maksimiziranje, usmjerenost prema budućnosti, percipiranu akademsku kontrolu i samoeфикаsnost u odlučivanju o karijeri.

Na početku, sudionici su naveli o koliko različitih mogućnosti koje im se nude nakon srednje škole razmišljaju, odnosno koliko ih alternativa privlači. Pritom je 217 (60,11%) sudionika navelo da ozbiljnije razmatra jednu ili dvije mogućnosti, dok je njih 130 (36,02%) navelo da razmišlja o tri ili više podjednako privlačne mogućnosti. Ta je skupina sudionika pritom imala statistički značajno više razine sklonosti maksimiziranju ($t(339) = 2,21, p = 0,03, d = 0,25$), dok se od učenika koji razmatraju manji broj mogućnosti nije razlikovala s obzirom na druge ispitane varijable ($p > 0,05$).

Nadalje, sudionici su naveli o kojim mogućnostima koje im se nude nakon srednje škole razmišljaju. Dobiveni rezultati pokazali su da većina sudionika nakon završetka srednje škole želi upisati neki studij (226; 62,60%), dok je manji broj njih isključivo zainteresiran za traženje posla (30; 8,31%). Ostali sudionici naveli su kako još nisu odlučili što žele nakon srednje škole, ili imaju neke alternativne planove, npr. iskoristiti godinu za putovanja pa nakon toga odlučiti (105; 29,09%).

Također, sudionici su naveli glavne motive zbog kojih ih privlače mogućnosti koje žele realizirati nakon srednje škole. Kada se radi o motivaciji za upis fakulteta, veliki

broj sudionika naveo je da ih za određeni fakultet najviše motivira interes za sadržaje koje tamo očekuju (69; 19,11%) ili želja da nakon diplome rade određene poslove ili s nekim populacijama, npr. djecom (45; 12,47%). Međutim, veći broj sudionika naveo je praktične razloge, primjerice, procjenu da će uz pomoć fakulteta lakše naći posao, kao svoju glavnu motivaciju (172; 47,65%). Ostali sudionici koji su odgovorili na ovo pitanje (20; 5,54%) naveli su druge razloge koji uključuju preporuke bliskih osoba ili mjesto u kojem se fakultet nalazi kao glavne motive odabira studija. S druge strane, najveći broj sudionika naveo je stjecanje financijske neovisnosti (122; 33,80%) kao glavni razlog zbog kojeg žele tražiti posao nakon srednje škole. Nešto manji broj naveo je sadržaj budućih poslova (68; 18,84%), kao i druge razloge, npr. nemogućnost upisivanja fakulteta ili socijalne pritiske (24; 6,65%), kao glavne motive za traženje posla nakon škole. Usporedba učenika koji su spomenuli prvenstveno intrinzične i ekstrinzične motive za odabir studija i posla nije pokazala postojanje statistički značajnih razlika među njima ($p > 0,05$).

Nadalje, u istraživanju su uz pomoć korelacijske analize ispitane povezanosti između maksimiziranja, usmjerenosti prema budućnosti, percipirane akademske kontrole, samoeфикаsnosti u odlučivanju o karijeri i optimizma vezanog uz karijeru, kao i njihove veze sa školskim uspjehom učenika. Dobiveni rezultati pokazali su statistički značajne povezanosti između usmjerenosti prema budućnosti i maksimiziranja, kao i samoeфикаsnosti u odlučivanju o karijeri i optimizma vezanog uz karijeru. Ove osobine bile su povezane i s percipiranom akademskom kontrolom, ali ne i sa školskim postignućem koje je bilo povezano s percipiranom akademskom kontrolom. Ostale korelacije prikazane su u tablici 2.

Tablica 2.

Koefficienti korelacija među varijablama ispitanim u istraživanju

	v2	v3	v4	v5	v6
Maksimiziranje (v1)	0,581**	0,235**	0,448**	0,542**	0,114*
Usmjerenost prema budućnosti (v2)		0,206**	0,398**	0,513**	0,093
Percipirana akademska kontrola (v3)			0,303**	0,293**	0,281**
Samoefikasnost u odlučivanju o karijeri (v4)				0,500**	0,058
Optimizam vezan uz karijeru (v5)					0,081
Školski uspjeh (v6)					

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Nakon toga, provedena je hijerarhijska regresijska analiza kojom je ispitan doprinos maksimiziranja, usmjerenosti prema budućnosti, percipirane akademske kontrole i samoefikasnosti u odlučivanju o karijeri optimizmu vezanom uz karijeru sudionika. U prvom koraku analize, kao potencijalni prediktori uključene su tri kontrolne varijable koje uključuju spol, vrstu pohađane škole (gimnazija ili strukovna škola) te školski uspjeh učenika. Nakon toga, u drugom koraku analize dodatno su uključeni stilovi odlučivanja, odnosno maksimizira-

nje i usmjerenost prema budućnosti. Nadalje, u trećem koraku analize dodana je percipirana akademska kontrola, a u četvrtom i samoefikasnost u odlučivanju o karijeri kao posljednji mogući prediktor optimizma vezanog uz karijeru. Dobiveni rezultati izdvojili su sve ispitane individualne karakteristike koje su u analizu uključene u drugom, trećem i četvrtom koraku kao statistički značajne prediktore optimizma vezanog uz karijeru. Za razliku od njih, nije utvrđen značajniji doprinos kontrolnih varijabli spomenutom optimizmu (tablica 3).

Tablica 3.

Rezultati hijerarhijske regresijske analize s optimizmom vezanim uz karijeru kao kriterijem

Prediktor	R	R ²	ΔR^2	F (df)	β
Korak 1	0,102	0,010	-	1,198 (3,342)	
Spol					0,055
Vrsta škole					0,037
Školski uspjeh					0,075
Korak 2	0,612	0,374	0,364**	40,664 (5,340)	
Spol					0,031
Vrsta škole					-0,051
Školski uspjeh					-0,023
Maksimiziranje					0,370**
Usmjerenost prema budućnosti					0,320**
Korak 3	0,628	0,394	0,020**	36,796 (6,339)	

Spol				0,024
Vrsta škole				-0,035
Školski uspjeh				-0,052
Maksimiziranje				0,344**
Usmjerenost prema budućnosti				0,305**
Percipirana akademska kontrola				0,153**
Korak 4	0,662	0,438	0,044**	37,707 (7,338)
Spol				0,012
Vrsta škole				-0,036
Školski uspjeh				-0,035
Maksimiziranje				0,274**
Usmjerenost prema budućnosti				0,257**
Percipirana akademska kontrola				0,102*
Samoefikasnost u odlučivanju o karijeri				0,246**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Kao što je prikazano u tablici 3., doprinosi maksimiziranja, usmjerenosti prema budućnosti i percipirane akademske kontrole optimizmu vezanom uz karijeru koji su utvrđeni neposredno nakon njihovog uključivanja u analizu u posljednjem su koraku, nakon uključivanja samoefikasnosti u odlučivanju o karijeri, bili nešto niži, iako i dalje statistički značajni. Stoga je dodatno provjerena hipoteza o mogućoj medijatorskoj ulozi samoefikasnosti u odlučivanju o karijeri u povezanosti maksimiziranja, usmjerenosti prema budućnosti i percipirane akademske kontrole s optimizmom vezanim uz karijeru. Za provjeru ove hipoteze korištena je tzv. *bootstrap* metoda s 1 000 ponovljenih uzoraka koja je provedena uz pomoć postupka za testiranje višestruke medijacije koju su razvili Preacher i Hayes (Hayes, 2009.; Preacher i Hayes, 2004., 2008.). Ovaj pristup odbran je stoga što su brojni drugi pristupi, primjerice, korištenje tradicionalnog Sobelovog testa (Baron i Kenny, 1986.; Sobel,

1982.), često kritizirani zbog pretpostavki o normalitetu distribucija te neizravnog testiranja potencijalnih medijatornih učinaka (MacKinnon, Lockwood, Hoffman, West i Sheets, 2002.). Provedena analiza tako omogućava istovremeno ispitivanje izravnog učinka prediktorske (nezavisne) na kriterijsku (zavisnu) varijablu kod čijeg se računanja kontrolira pretpostavljeni učinak medijatorske varijable, indirektnog učinka nezavisne na zavisnu varijablu putem medijatorske varijable, kao i ukupnog učinka koji predstavlja kombinaciju neizravnog i izravnog učinka nezavisne na zavisnu varijablu. U okviru provedene analize odabrano je 1 000 uzoraka originalne veličine, nakon čega su u svakom od njih izračunati medijatorni učinci te pripadajući korigirani i akcelerirani intervali sigurnosti od 95%, što znači da donju granicu predstavlja najniža vrijednost indirektnog učinka u 95% slučajnog uzorkovanja, a gornju granicu najviša vrijednost tog učinka. Prilikom interpretacije dobivenih rezultata, medijacija

se smatra značajnom ako se unutar donje i gornje granice spomenutih intervala ne nalazi nula. U slučaju značajne medijacije, mogu se razlikovati tzv. potpuni i djelomični medijatorni učinci, pri čemu se o potpunom posredovanju utjecaja nezavisne na zavisnu varijablu može govoriti ako je značajan samo neizravni, ali ne i izravni učinak nezavisne na zavisnu varijablu, dok kod djelomičnog medijatorskog učinka

osim neizravnog postoji i dodatni, izravni utjecaj nezavisne varijable na zavisnu. Kao što je prikazano u tablici 4., rezultati dobiveni provedenim istraživanjem pokazali su djelomični medijatorni učinak samoefikasnosti u odlučivanju o karijeri u povezanosti maksimiziranja, usmjerenosti prema budućnosti i percipirane akademske kontrole s optimizmom vezanim uz karijeru.

Tablica 4.

Rezultati medijacijske analize kojom je testiran medijatorni učinak samoefikasnosti u odlučivanju o karijeri u povezanosti maksimiziranja, orijentiranosti prema budućnosti i percipirane akademske kontrole (NZV) s optimizmom vezanim uz karijeru (ZV)

Ukupni učinci NZV-a na ZV			
NZV	B	SE	t
Maksimiziranje	0,370	0,029	12,794**
Usmjerenost prema budućnosti	0,534	0,046	11,535**
Percipirana akademska kontrola	0,203	0,035	5,773**
Izravni učinci NZV-a na ZV			
NZV	B	SE	t
Maksimiziranje	0,295	0,031	9,565**
Usmjerenost prema budućnosti	0,422	0,047	8,952**
Percipirana akademska kontrola	0,123	0,034	3,682**
Neizravni učinci NZV-a na ZV (medijatorni učinak samoefikasnosti u odlučivanju o karijeri)			
NZV	PE	SE	95% CI
Maksimiziranje	0,075	0,021	0,036 – 0,117
Usmjerenost prema budućnosti	0,112	0,031	0,058 – 0,180
Percipirana akademska kontrola	0,080	0,022	0,043 – 0,127

** $p < 0,01$; NZV – nezavisna varijabla; ZV – zavisna varijabla; B – nestandardizirani regresijski koeficijent; PE – procjene učinka nezavisne na zavisnu varijablu putem medijatorske varijable; SE – standardna pogreška; 95% CI – 95% korigirani i akcelerirani intervali sigurnosti.

RASPRAVA

Provedenim istraživanjem ispitana je važnost stilova odlučivanja i samoefikasnosti za optimizam vezan uz karijeru učenika završnih razreda srednjih škola. Naime, nekoliko mjeseci prije kraja srednje škole, sudionici provedenog istraživanja

opisali su o kojim mogućnostima koje im se nude nakon škole razmišljaju te što ih na njih motivira. Također, izrazili su svoj optimizam vezan uz šanse da željene planove uspješno ostvare, pri čemu je ispitan doprinos njihovih stilova odlučivanja te uvjerenja o njihovim akademskim i profesionalnim kompetencijama tom, tzv. op-

timizmu vezanom uz karijeru. Dobiveni rezultati pokazali su značajan doprinos stilova odlučivanja, odnosno maksimiziranja i usmjerenosti prema budućnosti, kao i percipirane akademske kontrole i samoefikasnosti u odlučivanju o karijeri učeničkom optimizmu vezanom uz karijeru. Također, dobiveni nalazi upućuju da su doprinosi maksimiziranja, usmjerenosti na budućnost i percipirane akademske kontrole optimizmu vezanom uz karijeru bili djelomično posredovani samoefikasnošću u odlučivanju o karijeri.

Na početku provedenog istraživanja, sudionici su naveli svoje planove vezane uz studiranje ili traženje posla nakon srednje škole. Prilikom navođenja glavnih motiva koji leže u temelju tih planova, relativno velik broj učenika spomenuo je intrinzične razloge, poput interesa za sadržaje koje očekuju na studiju ili želju da rade s nekim skupinama, primjerice, s djecom. Međutim, mnogo učenika također je spomenulo i neke praktične razloge, primjerice, financijske ili socijalne utjecaje. Ovakvi su rezultati bili očekivani s obzirom na prethodna istraživanja koja pokazuju važnost osobnih interesa za odlučivanje o karijeri, naročito u mlađoj dobi (Ginzberg, 1972.; Gottfredson, 1981.; Trice i sur., 1995.). Međutim, ranija istraživanja pokazuju i da vanjski i praktični razlozi, poput financijskih ograničenja ili socijalnih pritisaka, također snažno utječu na donošenje profesionalnih odluka (Borchert, 2002.; Goodson, 1981.; Julien, 1999.), što je u skladu s rezultatima provedenog istraživanja. Međutim, prilikom interpretacije ovih podataka treba biti pažljiv jer su u istraživanju bili uključeni učenici samo manjeg broja različitih strukovnih škola, kao i stoga jer uzorak sudionika nije bio reprezentativan za cijelu Hrvatsku zbog čega se odgovori sudionika ne mogu generalizirati na sve hrvatske srednjoškolce.

Nadalje, dok je većina učenika navela kako ih privlači samo jedna ili dvije alternative koje žele pokušati realizirati nakon srednje škole, neki su naveli da razmatraju više podjednako privlačnih mogućnosti. Zanimljivo je da su se te dvije skupine sudionika razlikovale s obzirom na sklonost maksimiziranju, pri čemu su tome bili skloniji sudionici koji pri kraju srednje škole razmatraju više opcija. Ovaj je rezultat bio očekivan jer maksimiziranje predstavlja stil odlučivanja kojeg, uz postavljanje visokih standarda, karakterizira sklonost ulaganju napora u razmatranje različitih mogućih rješenja (Nenkov, Morrin, Schwartz, Ward i Hulland, 2008.). Štoviše, neki autori smatraju kako takva sklonost »traženju alternativa« predstavlja najvažniji aspekt ovog stila odlučivanja (Rim, Turner, Betz i Nygren, 2011.; Schwartz i sur., 2002.). Stoga ne čudi da osobe koje su uobičajeno sklone maksimiziranju razmatraju više alternativa u kontekstu odabira budućih studija i zaposlenja.

Nadalje, rezultati provedenog istraživanja pokazali su kako je maksimiziranje povezano i sa samoefikasnošću u odlučivanju o karijeri učenika te da značajno doprinosi njihovom optimizmu vezanom uz karijeru. Ovaj nalaz može se povezati s prethodnim istraživanjima koja su pokazala da osobe sklone maksimiziranju općenito ulažu više napora u proces odlučivanja (Dar-Nimrod i sur., 2009.; Schwartz i sur., 2002.), što često rezultira objektivno boljim odlukama (Iyengar i sur., 2006.). Dakle, osobe sklone maksimiziranju često se izlažu situacijama u kojima mogu dobiti više informacija potrebnih za donošenje odluka i steći relevantne kompetencije te na taj način kroz iskustva pozitivnih ishoda imaju priliku izgraditi pozitivnu sliku o sebi i svojim sposobnostima. Međutim, unatoč većem uspjehu, zanimljivo je da takve osobe često pokazuju manje zadovoljstvo (Iyengar

i sur., 2006.; Polman, 2010.; Schwartz i sur., 2002.) kao i nižu razinu posvećenosti donesenim odlukama (Sparks, Ehrlinger i Eibach, 2012.). U skladu s tim, prethodna istraživanja pokazala su kako je maksimiziranje ponekad povezano s negativnim mislima i stavovima o obrazovanju i karijeri (Dahling i Thompson, 2013.; Paivandy i sur., 2008.). S obzirom na ove nalaze, važno je primijetiti da je maksimiziranje u provedenom istraživanju bilo pozitivno povezano sa samoeфикасношću u odlučivanju o karijeri i optimizmom vezanim uz karijeru. Može se pretpostaviti da takvi rezultati dijelom odražavaju činjenicu da se maksimiziranje u istraživanjima mjeri korištenjem različitih instrumenata koji se međusobno razlikuju s obzirom na to koje facete ovog stila dominantno procjenjuju (Rim i sur., 2011.). Primjerice, ranija istraživanja pokazala su da je skala korištena u provedenom istraživanju prije svega vezana uz dimenziju postavljanja visokih standarda koja je, za razliku od dimenzija traženja alternativa i doživljavanja teškoća pri odlučivanju, povezana s optimizmom i općom samoeфикасношću (Rim i sur., 2011.; Schwartz i sur., 2002.). Ovo pokazuje kako maksimiziranje predstavlja složen konstrukt čiji se utjecaj na donošenje odluka o karijeri treba detaljnije ispitati budućim istraživanjima.

Slično maksimiziranju, rezultati dobiveni provedenim istraživanjem pokazali su kako je i usmjerenost prema budućnosti pozitivno povezana s učeničkom samoeфикасношću u odlučivanju o karijeri i njihovim optimizmom vezanim uz karijeru. Ovi su rezultati u skladu s onima koji pokazuju kako je razmatranje budućih posljedica povezano s brojnim pozitivnim ponašanjima i ishodima u različitim kontekstima (Strathman i Joireman, 2005.), koji uključuju i obrazovne te profesionalne domene (Kauffman i Husman, 2004.; Taber, 2013.; Walker i Tracey, 2012.). Naime, prethodna

su istraživanja pokazala kako osobe koje su općenito usmjerene prema budućnosti uspješnije definiraju svoje dugoročne ciljeve te da bolje razumiju važnost trenutnih aktivnosti za postizanje takvih ciljeva (McInerney, 2004.; Simons, Vansteenkiste, Lens i Lacante, 2004.). S obzirom na to, ne čudi da je usmjerenost prema budućnosti povezana s brojnim pozitivnim obrazovnim postignućima i ishodima, kao i kompetencijama u odrasloj dobi (Beal i Crockett, 2010.; Kauffman i Husman, 2004.; Manzi, Vignoles i Regalia, 2010.). Rezultati provedenog istraživanja upućuju na zaključak da usmjerenost prema budućnosti može facilitirati pripremu za studij ili posao, odnosno potaknuti učenike da pravovremeno prikupe potrebne informacije i uspješnije se pripreme za buduće studije i poslove, što onda može rezultirati i formuliranjem pozitivnijih očekivanja od budućeg profesionalnog života.

Uz stilove odlučivanja, provedeno istraživanje pokazalo je i značajnu vezu percipirane akademske kontrole sa samoeфикасношću u odlučivanju o karijeri i optimizmom vezanim uz karijeru, što je bilo očekivano s obzirom na prethodna istraživanja koja su pokazala usku međuovisnost obrazovnih i profesionalnih domena (Lent i sur., 1994., 1986.). Dakle, učenici koji za sebe smatraju da mogu uspješno rješavati školske zadatke također se doživljavaju kompetentnijima za donošenje odluka o karijeri te su optimističniji s obzirom na svoja profesionalna očekivanja. S druge strane, važnost samoeфикасноsti u odlučivanju o karijeri u ovom kontekstu u skladu je s prethodnim nalazima koji su pokazali utjecaj ove osobine na brojne oblike prosudbi i ponašanja vezanih uz upravljanje karijerom, a koji uključuju i formuliranje očekivanja prema budućim fakultetima i poslovima (Betz, 2007.; Betz i Fitzgerald, 1987.; Nasta, 2007.). Također, slično drugim oblicima uvjerenja o vlasti-

tim sposobnostima koja predstavljaju važne medijatore naših ponašanja (Bandura, 1989., 1993., 2006.), rezultati provedenog istraživanja pokazali su kako je samoefikasnost u odlučivanju o karijeri, osim izravnog utjecaja na optimizam učenika, djelomično posredovala utjecaj ispitanih stilova odlučivanja i percipirane akademske kontrole na ovu varijablu. Ukupno gledajući, ovi nalazi upućuju na zaključak kako su razvoj i vrednovanje vlastitih akademskih i profesionalnih vještina važni, dijelom i stoga jer mogu povećati samopouzdanje u vlastite sposobnosti uspješnog odlučivanja (Germeijs i sur., 2012.), kao i zadovoljstvo donesenim odlukama (Heitmann, Lehmann i Herrmann, 2007.). Nadalje, više razine samoefikasnosti mogu facilitirati postavljanje optimističnijih očekivanja koja su povezana s brojim pozitivnim ishodima ponašanja, primjerice, većim zadovoljstvom i višim razinama psihološke dobrobiti (Cummins i Nistico, 2002.).

Općenito, prilikom interpretacije dobivenih rezultata treba uzeti u obzir više činitelja koji mogu ograničiti generalizaciju opisanih nalaza. Na početku, radi se o korelacijskom istraživanju koje se temelji na samoprocjenama sudionika. S obzirom na to, treba biti pažljiv prilikom razmatranja uzročno-posljedičnih veza među varijablama te uzeti u obzir moguće utjecaje nekolicine nedostataka koji su općenito povezani sa samoprocjenama, a uključuju, primjerice, probleme dijeljene varijance, kulturalnu specifičnost, učinke sidrenja i recentnosti, itd. (McDonald, 2008.; Paulhus i Vazire, 2007.). Nadalje, s obzirom na to da su podaci unutar provedenog istraživanja prikupljeni u jednoj točki mjerenja, u budućim istraživanjima trebat će koristiti longitudinalne nacрте te ispitati dugoročne posljedice učeničkih odluka o fakultetima i poslovima. Također, u tim će istraživanjima biti važno detaljnije ispitati različite oblike učeničkih

očekivanja od budućih karijera, s obzirom na to da je ovim istraživanjem zahvaćen samo jedan manji segment tih očekivanja. Nadalje, budućim istraživanjima može se ispitati važnost i uloga drugih stilova odlučivanja, kao i dodatnih individualnih karakteristika za donošenje profesionalnih odluka. Pritom će u takvim istraživanjima biti važno uključiti raznolikije uzorke srednjih škola unutar cijele Hrvatske, kako bi se dobili što reprezentativniji rezultati koji će omogućiti bolju generalizaciju dobivenih saznanja. Na taj se način dugoročno mogu objasniti mehanizmi koji leže u temelju donošenja profesionalnih odluka kod adolescenata, što može imati važne implikacije za osmišljavanje programa profesionalne orijentacije. Uz to, dobiveni rezultati mogu nadahnuti i razvoj posebnih savjetodavnih programa usmjerenih razvoju sposobnosti prosuđivanja i odlučivanja adolescenata, čija je važnost za njihovu samoefikasnost te razmišljanja o budućim karijerama pokazana provedenim istraživanjem.

ZAKLJUČAK

Cilj provedenog istraživanja bio je ispitati važnost stilova odlučivanja, odnosno sklonosti maksimiziranju i usmjerenosti prema budućnosti, kao i percipirane akademske kontrole te samoefikasnosti u odlučivanju o karijeri za objašnjenje optimizma koji učenici doživljavaju s obzirom na upise na fakultete te odabir budućeg posla. Istraživanje je provedeno među učenicima završnih razreda srednjih škola, a dobiveni rezultati pokazali su značajan doprinos maksimiziranja, usmjerenosti prema budućnosti, percipirane akademske kontrole i samoefikasnosti o odlučivanju o karijeri učeničkom optimizmu vezanom uz karijeru, pri čemu su doprinosi maksimiziranja, usmjerenosti prema budućnosti i percipirane akademske kontrole bili djelomično po-

sredovani samoefikasnošću u odlučivanju o karijeri. Ovi rezultati proširuju dosadašnja saznanja vezana uz proces donošenja odluka o karijeri kod adolescenata te mogu biti informativni za osmišljavanje i implementaciju budućih programa profesionalnog, kao i savjetovanja usmjerenog poboljšanju učinkovitosti odlučivanja u različitim kontekstima.

LITERATURA

- Appelt, K. C., Milch, K. F., Handgraaf, M. J., & Weber, E. U. (2011). The Decision Making Individual Differences Inventory and guidelines for the study of individual differences in judgment and decision-making research. *Judgment and Decision Making*, 6(3), 252-262. Available at <http://journal.sjdm.org/11/11218/jdm11218.html>
- Auger, R. W., Blackhurst, A. E., & Wahl, K. H. (2005). The development of elementary-aged children's career aspirations and expectations. *Professional School Counseling*, 8(4), 322-329.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215. doi: 10.1037/0033-295X.84.2.191
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bandura, A. (1989). Regulation of cognitive processes through perceived self-efficacy. *Developmental Psychology*, 25(5), 729-735. doi: 10.1037/0012-1649.25.5.729
- Bandura, A. (1993). Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning. *Educational Psychologist*, 28(2), 117-148. doi: 10.1207/s15326985ep2802_3
- Bandura, A. (2006). Toward a psychology of human agency. *Perspectives on Psychological Science*, 1(2), 164-180. doi: 10.1111/j.1745-6916.2006.00011.x
- Bandura, A., Adams, N. E., & Beyer, J. (1977). Cognitive processes mediating behavioral change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(3), 125-139. doi: 10.1037/0022-3514.35.3.125
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182. doi: 10.1037/0022-3514.51.6.1173
- Baruch, Y. (2004). *Managing careers: Theory and practice*. Harlow: Pearson Education.
- Beal, S. J., & Crockett, L. J. (2010). Adolescents' occupational and educational aspirations and expectations: Links to high school activities and adult educational attainment. *Developmental Psychology*, 46(1), 258-265. doi: 10.1037/a0017416
- Bembenutty, H., & Karabenick, S. A. (2004). Inherent association between academic delay of gratification, future time perspective, and self-regulated learning. *Educational Psychology Review*, 16(1), 35-57. doi: 10.1023/B:EDPR.000012344.34008.5c
- Betz, N. E. (2007). Career self-efficacy: Exemplary recent research and emerging directions. *Journal of Career Assessment*, 15(4), 403-422. doi: 10.1177/1069072707305759
- Betz, N. E., & Fitzgerald, L. F. (1987). *The career psychology of women*. San Diego, CA: Academic Press.
- Betz, N. E., & Klein, K. L. (1996). Relationships among measures of career self-efficacy, generalized self-efficacy, and global self-esteem. *Journal of Career Assessment*, 4(3), 285-298. doi: 10.1177/106907279600400304
- Betz, N. E., Klein, K. L., & Taylor, K. M. (1996). Evaluation of a short form of the career decision-making self-efficacy scale. *Journal of Career Assessment*, 4(1), 47-57. doi: 10.1177/106907279600400103
- Borchert, M. (2002). *Career choice factors of high school students* (Master's thesis). Menomonie, WI: University of Wisconsin-Stout.
- Brooks, J. H., & DuBois, D. L. (1995). Individual and environmental predictors of adjustment during the first year of college. *Journal of College Student Development*, 36(4), 347-360.
- Brown, D. (2002). *Career choice and development*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Brown, S. D., & Lent, R. W. (2006). Preparing adolescents to make career decisions. In F. Pa-

- jares & T. C. Urdan (Eds.), *Self-efficacy beliefs of adolescents* (pp. 201-223). Greenwich, CT: IAP.
- Bubić, A. (2014). Decision making characteristics and decision styles predict adolescents' career choice satisfaction. *Current Psychology*, 33(4), 515-531. doi: 10.1007/s12144-014-9226-5
- Byrne, B. M. (2001). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming*. New York: Psychology Press.
- Chen, G., Gully, S. M., Whiteman, J.-A., & Killcullen, R. N. (2000). Examination of relationships among trait-like individual differences, state-like individual differences, and learning performance. *Journal of Applied Psychology*, 85(6), 835-847. doi: 10.1037/0021-9010.85.6.835
- Creed, P. A., Patton, W., & Watson, M. B. (2002). Cross-cultural equivalence of the career decision-making self-efficacy scale-short form: An Australian and South African comparison. *Journal of Career Assessment*, 10(3), 327-342. doi: 10.1177/10672702010003004
- Cummins, R. A., & Nistico, H. (2002). Maintaining life satisfaction: The role of positive cognitive bias. *Journal of Happiness Studies*, 3(1), 37-69. doi: 10.1023/A:1015678915305
- Cutrona, C. E. (1982). Transition to college: Loneliness and the process of social adjustment. In L. A. Peplau & D. Perlman (Eds.), *Loneliness: A sourcebook of current theory, research, and therapy* (pp. 291-309). New York: Wiley-Interscience.
- Dahling, J. J., & Thompson, M. N. (2013). Detrimental relations of maximization with academic and career attitudes. *Journal of Career Assessment*, 21(2), 278-294. doi: 10.1177/1069072712471322
- Dar-Nimrod, I., Rawn, C. D., Lehman, D. R., & Schwartz, B. (2009). The maximization paradox: The costs of seeking alternatives. *Personality and Individual Differences*, 46(5), 631-635. doi: 10.1016/j.paid.2009.01.007
- Diab, D. L., Gillespie, M. A., & Highhouse. (2008). Are maximizers really unhappy? The measurement of maximizing tendency. *Judgment and Decision Making Journal*, 3(5), 364-370. Available at <http://journal.sjdm.org/8320/jdm8320.html>
- Gall, T. L., Evans, D. R., & Bellerose, S. (2000). Transition to first-year university: Patterns of change in adjustment across life domains and time. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19(4), 544-567. doi: 10.1521/jscp.2000.19.4.544
- Galotti, K. M. (1999). Making a "major" real-life decision: College students choosing an academic major. *Journal of Educational Psychology*, 91(2), 379-387. doi: 10.1037/0022-0663.91.2.379
- Gati, I., Landman, S., Davidovitch, S., Asulin-Pretz, L., & Gadassi, R. (2010). From career decision-making styles to career decision-making profiles: A multidimensional approach. *Journal of Vocational Behavior*, 76(2), 277-291. doi: 10.1016/j.jvb.2009.11.001
- Germeijs, V., Luyckx, K., Notelaers, G., Goossens, L., & Verschuere, K. (2012). Choosing a major in higher education: Profiles of students' decision-making process. *Contemporary Educational Psychology*, 37(3), 229-239. doi: 10.1016/j.cedpsych.2011.12.002
- Ginzberg, E. (1972). Toward a theory of occupational choice: A restatement. *Vocational Guidance Quarterly*, 20(3), 2-9. doi: 10.1002/j.2164-585X.1972.tb02037.x
- Goodson, W. D. (1981). Do career development needs exist for all students entering colleges or just the undecided major students?. *Journal of College Student Personnel*, 22(5), 413-417.
- Gottfredson, L. S. (1981). Circumscription and compromise: A developmental theory of occupational aspirations. *Journal of Counseling Psychology*, 28(6), 545-579. doi: 10.1037/0022-0167.28.6.545
- Hackett, G., & Betz, N. E. (1981). A self-efficacy approach to the career development of women. *Journal of Vocational Behavior*, 18(3), 326-339. doi: 10.1016/0001-8791(81)90019-1
- Hall, P. A., & Fong, G. T. (2007). Temporal self-regulation theory: A model for individual health behavior. *Health Psychology Review*, 1(1), 6-52. doi: 10.1080/17437190701492437
- Hampton, N. Z. (2006). A psychometric evaluation of the Career Decision Self-Efficacy Scale-

- Short Form in Chinese high school students. *Journal of Career Development*, 33(2), 142-155. doi: 10.1177/0894845306293540
- Harren, V. A. (1979). A model of career decision making for college students. *Journal of Vocational Behavior*, 14(2), 119-133. doi: 10.1016/0001-8791(79)90065-4
- Hartung, P. J., Porfeli, E. J., & Vondracek, F. W. (2005). Child vocational development: A review and reconsideration. *Journal of Vocational Behavior*, 66(3), 385-419. doi: 10.1016/j.jvb.2004.05.006
- Havighurst, R. J. (1972). *Developmental tasks and education*. New York: D. McKay Co.
- Hayes, A. F. (2009). Beyond Baron and Kenny: Statistical mediation analysis in the new millennium. *Communication Monographs*, 76(4), 408-420. doi: 10.1080/03637750903310360
- Heitmann, M., Lehmann, D. R., & Herrmann, A. (2007). Choice goal attainment and decision and consumption satisfaction. *Journal of Marketing Research*, 44(2), 234-250. doi: 10.1509/jmkr.44.2.234
- Helwig, A. A. (1998). Occupational aspirations of a longitudinal sample from second to sixth grade. *Journal of Career Development*, 24(4), 247-265. doi: 10.1023/A:1025085830778
- Hu, L. & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55. doi: 10.1080/10705519909540118
- Husman, J., & Lens, W. (1999). The role of the future in student motivation. *Educational Psychologist*, 34(2), 113-125. doi: 10.1207/s15326985ep3402_4
- Iyengar, S. S., Wells, R. E., & Schwartz, B. (2006). Doing better but feeling worse: Looking for the "best" job undermines satisfaction. *Psychological Science*, 17(2), 143-150. doi: 10.1111/j.1467-9280.2006.01677.x
- Johnson, R. H. (1978). Individual styles of decision making: A theoretical model for counseling. *The Personnel and Guidance Journal*, 56(9), 530-536. doi: 10.1002/j.2164-4918.1978.tb05305.x
- Joireman, J. A., Balliet, D., Sprott, D., Spangenberg, E., & Schultz, J. (2008). Consideration of future consequences, ego-depletion, and self-control: Support for distinguishing between CFC-Immediate and CFC-Future sub-scales. *Personality and Individual Differences*, 45(1), 15-21. doi: 10.1016/j.paid.2008.02.011
- Joireman, J. A., Lasane, T. P., Bennett, J., Richards, D., & Solaimani, S. (2001). Integrating social value orientation and the consideration of future consequences within the extended norm activation model of proenvironmental behaviour. *British Journal of Social Psychology*, 40(1), 133-155. doi: 10.1348/014466601164731
- Julien, H. E. (1999). Barriers to adolescents' information seeking for career decision making. *Journal of the American Society for Information Science*, 50(1), 38-48. doi: 10.1002/(SICI)1097-4571(1999)50:1<38::AID-ASI6>3.0.CO;2-G
- Kauffman, D. F., & Husman, J. (2004). Effects of time perspective on student motivation: Introduction to a special issue. *Educational Psychology Review*, 16(1), 1-7. doi: 10.1023/B:EDPR.0000012342.37854.58
- Leach, J. K., & Patal, E. A. (2013). Maximizing and counterfactual thinking in academic major decision making. *Journal of Career Assessment*, 21(3), 414-429. doi: 10.1177/1069072712475178
- Lent, R. W., & Brown, S. D. (2006). On conceptualizing and assessing social cognitive constructs in career research: A measurement guide. *Journal of Career Assessment*, 14(1), 12-35. doi: 10.1177/1069072705281364
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1994). Toward a unifying social cognitive theory of career and academic interest, choice, and performance. *Journal of Vocational Behavior*, 45(1), 79-122. doi: 10.1006/jvbe.1994.1027
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (2002). Social cognitive career theory. In D. Brown (Ed.), *Career choice and development* (Vol. 4) (pp. 255-311). San Francisco, CA: Wiley.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Larkin, K. C. (1986). Self-efficacy in the prediction of academic performance and perceived career options. *Journal of Counseling Psychology*, 33(3), 265-269. doi: 10.1037/0022-0167.33.3.265
- MacKinnon, D. P., Lockwood, C. M., Hoffman, J. M., West, S. G., & Sheets, V. (2002). A com-

- parison of methods to test mediation and other intervening variable effects. *Psychological Methods*, 7(1), 83-104. doi: 10.1037/1082-989X.7.1.83
- Maddux, J. E. (1999). Expectancies and the social-cognitive perspective: Basic principles, processes, and variables. In I. Kirsch (Ed.), *How expectancies shape experience* (pp. 17-39). Washington, DC: American Psychological Association.
- Malka, A., & Covington, M. V. (2005). Perceiving school performance as instrumental to future goal attainment: Effects on graded performance. *Contemporary Educational Psychology*, 30(1), 60-80. doi: 10.1016/j.cedpsych.2004.04.001
- Manzi, C., Vignoles, V. L., & Regalia, C. (2010). Accommodating a new identity: Possible selves, identity change and well-being across two life-transitions. *European Journal of Social Psychology*, 40(6), 970-984. doi: 10.1002/ejsp.669
- Mau, W.-C. (1995). Decision-making style as a predictor of career decision-making status and treatment gains. *Journal of Career Assessment*, 3(1), 89-99. doi: 10.1177/106907279500300107
- McDonald, J. D. (2008). Measuring personality constructs: The advantages and disadvantages of self-reports, informant reports and behavioural assessments. *Enquire*, 1(1), 1-18. Available at <https://www.nottingham.ac.uk/sociology/documents/enquire/volume-1-issue-1-dodorico-mcdonald.pdf>
- McInerney, D. M. (2004). A discussion of future time perspective. *Educational Psychology Review*, 16(2), 141-151. doi: 10.1023/B:EDPR.0000026610.18125.a3
- Moore, M., & Dahlen, E. R. (2008). Forgiveness and consideration of future consequences in aggressive driving. *Accident Analysis & Prevention*, 40(5), 1661-1666. doi: 10.1016/j.aap.2008.05.007
- Nasta, K. A. (2007). *Influence of career self-efficacy beliefs on career exploration behavior* (Doctoral dissertation). New York: The State University of New York at New Paltz.
- Nenkov, G., Morrin, M., Schwartz, B., Ward, A., & Hulland, J. (2008). A short form of the Maximization Scale: Factor structure, reliability and validity studies. *Judgment and Decision Making*, 3(5), 371-388. Available at <http://journal.sjdm.org/8323/jdm8323.pdf>
- Oettingen, G., & Mayer, D. (2002). The motivating function of thinking about the future: expectations versus fantasies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(5), 1198-1212. doi: 10.1037/0022-3514.83.5.1198
- Paivandy, S., Bullock, E. E., Reardon, R. C., & Kelly, F. D. (2008). The effects of decision-making style and cognitive thought patterns on negative career thoughts. *Journal of Career Assessment*, 16(4), 474-488. doi: 10.1177/1069072708318904
- Parker, J. D., Summerfeldt, L. J., Hogan, M. J., & Majeski, S. A. (2004). Emotional intelligence and academic success: Examining the transition from high school to university. *Personality and Individual Differences*, 36(1), 163-172. doi: 10.1016/S0191-8869(03)00076-X
- Paulhus, D. L., & Vazire, S. (2007). The self-report method. In R. W. Robins, R. C. Fraley & R. F. Krueger (Eds.), *Handbook of research methods in personality psychology* (pp. 224-239). New York: Guilford Press.
- Perry, R. P. (1991). Perceived control in college students: Implications for instruction in higher education. In J. C. Smart (Ed.), *Higher education: Handbook of theory and research* (Vol. 7) (pp. 1-56). New York: Agathon.
- Perry, R. P., Hladkyj, S., Pekrun, R. H., & Pelletier, S. T. (2001). Academic control and action control in the achievement of college students: A longitudinal field study. *Journal of Educational Psychology*, 93(4), 776-789. doi: 10.1037/0022-0663.93.4.776
- Phillips, S. D., & Paziienza, N. J. (1988). History and theory of the assessment of career development and decision making. In W. B. Walsh & S. H. Osipow (Eds.), *Career decision making* (pp. 1-31). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Polman, E. (2010). Why are maximizers less happy than satisficers? Because they maximize positive and negative outcomes. *Journal of Behavioral Decision Making*, 23(2), 179-190. doi: 10.1002/bdm.647
- Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2004). SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects

- in simple mediation models. *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers*, 36(4), 717-731. doi: 10.3758/BF03206553
- Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods*, 40(3), 879-891. doi: 10.3758/BRM.40.3.879
- Rim, H. B., Turner, B. M., Betz, N. E., & Nygren, T. E. (2011). Studies of the dimensionality, correlates, and meaning of measures of the maximizing tendency. *Judgment and Decision Making*, 6(6), 565-579. Available at <http://journal.sjdm.org/11/11316/jdm11316.html>
- Roe, A., & Lunneborg, P. W. (1990). Personality development and career choice. In D. Brown & L. Brooks (Eds.), *Career choice and development* (pp. 31-53). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Schreiber, J. B., Nora, A., Stage, F. K., Barlow, E. A. & King, J. (2006). Reporting structural equation modeling and confirmatory factor analysis results: A review. *The Journal of Educational Research*, 99(6), 323-338. doi: 10.3200/JOER.99.6.323-338
- Scheier, M. F., & Carver, C. S. (1992). Effects of optimism on psychological and physical well-being: Theoretical overview and empirical update. *Cognitive Therapy and Research*, 16(2), 201-228. doi: 10.1007/BF01173489
- Schunk, D. H. (1991). Self-efficacy and academic motivation. *Educational Psychologist*, 26(3-4), 207-231. doi: 10.1080/00461520.1991.9653133
- Schunk, D. H., Pintrich, P. R., & Meece, J. L. (2008). *Motivation in education: Theory, research, and applications*. Upper Saddle River, NJ: Merrill-Prentice Hall.
- Schwartz, B., Ward, A., Monterosso, J., Lyubomirsky, S., White, K., & Lehman, D. R. (2002). Maximizing versus satisficing: Happiness is a matter of choice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(5), 1178-1197. doi: 10.1037/0022-3514.83.5.1178
- Scott, S. G., & Bruce, R. A. (1995). Decision-making style: The development and assessment of a new measure. *Educational and Psychological Measurement*, 55(5), 818-831. doi: 10.1177/0013164495055005017
- Seligman, L., Weinstock, L., & Owings, N. (1988). The role of family dynamics in career development of 5-year-olds. *Elementary School Guidance and Counseling*, 22(3), 222-230. Available at <http://www.jstor.org/stable/42868824>
- Simon, H. A. (1955). A behavioral model of rational choice. *The Quarterly Journal of Economics*, 69(1), 99-118. doi: 10.2307/1884852
- Simons, J., Vansteenkiste, M., Lens, W., & Lacante, M. (2004). Placing motivation and future time perspective theory in a temporal perspective. *Educational Psychology Review*, 16(2), 121-139. doi: 10.1023/B:EDPR.0000026609.94841.2f
- Sobel, M. E. (1982). Asymptotic confidence intervals for indirect effects in structural equation models. *Sociological Methodology*, 13, 290-312. doi: 10.2307/270723
- Sorić, I., & Burić, I. (2010). Skala akademske kontrole. U I. Tucak-Junaković, V. Čubela Adorić, A. Proroković & Z. Penezić (ur.), *Zbirka psiholoških skala i upitnika V. Zadar: Sveučilište u Zadru*.
- Sparks, E. A., Ehrlinger, J., & Eibach, R. P. (2012). Failing to commit: Maximizers avoid commitment in a way that contributes to reduced satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 52(1), 72-77. doi: 10.1016/j.paid.2011.09.002
- Strathman, A., Boninger, D. S., Gleicher, F., & Baker, S. M. (1994). Constructing the future with present behavior: An individual difference approach. In Z. Zaleski (Ed.), *The psychology of future orientation* (pp. 107-119). Lublin: Catholic University of Lublin Press.
- Strathman, A., Gleicher, F., Boninger, D. S., & Edwards, C. S. (1994). The consideration of future consequences: Weighing immediate and distant outcomes of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(4), 742-752. doi: 10.1037/0022-3514.66.4.742
- Strathman, A., & Joireman, J. A. (2005). *Understanding behavior in the context of time: Theory, research, and application*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Super, D. E. (1980). A life-span, life-space approach to career development. *Journal of Vocational Behavior*, 16(3), 282-298. doi: 10.1016/0001-8791(80)90056-1

- Šverko, B., Babarović, T., & Šverko, I. (2007). Vrijednosti i životne uloge u kontekstu odabira zanimanja i razvoja karijere. *Suvremena psihologija*, 10(2), 295-320.
- Šverko, I., & Babarović, T. (2006). The validity of Holland's theory in Croatia. *Journal of Career Assessment*, 14(4), 490-507. doi: 10.1177/1069072706288940
- Taber, B. J. (2013). Time perspective and career decision-making difficulties in adults. *Journal of Career Assessment*, 21(2), 200-209. doi: 10.1177/1069072712466722
- Taylor, K. M., & Betz, N. E. (1983). Applications of self-efficacy theory to the understanding and treatment of career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 22(1), 63-81. doi: 10.1016/0001-8791(83)90006-4
- Taylor, S. E., & Brown, J. D. (1994). Positive illusions and well-being revisited: Separating fact from fiction. *Psychological Bulletin*, 116(1), 121-127. doi: 10.1037/0033-2909.116.1.21
- Trice, A. D., Hughes, M. A., Odom, C., Woods, K., & McClellan, N. C. (1995). The origins of children's career aspirations: IV. Testing hypotheses from four theories. *The Career Development Quarterly*, 43(4), 307-322. doi: 10.1002/j.2161-0045.1995.tb00436.x
- Walker, T. L., & Tracey, T. J. (2012). The role of future time perspective in career decision-making. *Journal of Vocational Behavior*, 81(2), 150-158. doi: 10.1016/j.jvb.2012.06.002
- Walsh, D. J. (1987). Individual variations within the vocational decision making process: A review and integration. *Journal of Career Development*, 14(1), 52-65. doi: 10.1177/089484538701400106
- Watson, M. B., Brand, H. J., Stead, G. B., & Ellis, R. R. (2001). Confirmatory factor analysis of the career decision-making self-efficacy scale among South African university students. *SA Journal of Industrial Psychology*, 27(1), 43-46. doi: 10.4102/sajip.v27i1.774

Summary

IMPORTANCE OF DECISION-MAKING STYLES FOR CAREER PLANNING OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Andreja Bubić

*University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences
Split, Croatia*

Katarina Krile

*Croatian Employment Service, Regional Office Dubrovnik
Dubrovnik, Croatia*

Leaving secondary school in order to enter university education or labour market represents an important educational and professional transition in the life of every individual. At that, the decisions that secondary school students make in this period are influenced by numerous personal characteristics which, among other things, include decision-making styles and convictions about their own capabilities and opportunities. The research included 361 student of the fourth class of secondary schools and analysed the importance of these characteristics for making decisions about future study or employment. The aim of the research was to determine the contribution of decision-making styles, i.e. tendency towards maximisation and orientation towards the future, as well as two forms of conviction about one's capabilities which include perceived academic control and self-efficiency in career planning, to optimism related to future professional lives of adolescents. The results have shown that decision-making styles and analysed forms of self-efficiency represent statistically significant predictors of career optimism. Additionally, self-efficiency in career decision-making was singled out as a mediator of the connection of maximisation, orientation towards the future and perceived academic control with career optimism. These results complement previous insights into the influence of decision-making styles on professional behaviours and can therefore prove to be significant for the development of future professional counselling programs.

Key words: maximisation, career optimism, perceived academic control, self-efficiency in career decision-making, orientation towards the future.